

В. С. Аксьонов

САЛТІВСЬКИЙ НАБОРНИЙ ПОЯС IX ст. (за матеріалами катакомбного могильника біля с. Верхній Салтів)

У статті на матеріалах четвертої ділянки ранньосередньовічного катакомбного могильника біля с. Верхній Салтів (ВСМ IV) пропонується реконструкція «типового» наборного пояса аланського населення салтівської культури.

Ключові слова: салтівська культура, наборний пояс, катакомба, алани, соціально-майнова стратифікація.

На думку більшості дослідників, наборний пояс був обов'язковим атрибутом салтівського чоловіка, зокрема воїна (Плетнева 1967, с. 161; 1989, с. 280; 1993, с. 167), і одним із вагомих маркерів його соціально-майнового положення в суспільстві (Афанасьєв 1993b, с. 136). До останнього часу найбільша кількість знахідок як цілих поясних наборів, так і елементів поясної гарнітури (пряжок, бляшок, наконечників поясу) походить із поховальних пам'яток, які належать представникам аланського населення салтівської культури. Тому елементи поясної гарнітури з аланських пам'яток стали тією основою, на якій базуються висновки дослідників щодо значення наборних поясів у середовищі воєнізованого салтівського населення (Плетнева 1967, с. 161—166; 1989, с. 280—292; 1993, с. 167—168). Використовуються поясні набори і для визначення внутрішньої хронології салтівських старожитностей (Гавритухин 2005, с. 378—426; Комар 1999, табл. 4; 2018, рис. 39; Плетнева 1981, рис. 37: 15—17, 25—30, 107—116, 124—133; 1989, с. 155—170; Голубев 2018, рис. 3—6). Доволі добре розроблена типологія і вивчено поширення та походження пряжок, бляшок і наконечників поясів салтівської культури (Ковалевская, 2000, с. 111—174, рис. I—XXIII; Плетнева 1989, с. 77—81, рис. 36; Комар 2001, с. 103—117). Велику увагу було приділено використанню салтівськими майстрами в орнаментативній елементів поясної гарнітури

рослинного «лотосоподібного» орнаменту (Фонякова 1986, с. 36—47; 1998, с. 635—641; 2010).

Натепер у літературі відносно салтівського наборного пояса панують кілька тез. По-перше, наборні пояси мали усі чоловіки, які пройшли якийсь певний обряд посвяти або відзначилися у бойових діях (Афанасьєв 1993b, с. 141; Плетнева 1967, с. 164; 1993, с. 167). По-друге, оздоблення пояса металевими елементами було поступовим: спочатку юнак отримував право носити лише пряжку, згодом додаючи до неї металевий наконечник пояса. Пояси вже зрілих воїнів оздоблювали бляшками, кількість яких була у кожному випадку різною і залежала від вдачі власника пояса (Плетнева 1967, с. 164). По-третє, майновий стан особливо не впливав на склад наборного пояса конкретної людини, бо у деяких багатих воїнів не було наборних поясів, і навпаки — наборні пояси наявні у похованнях порівняно бідних чоловіків (Плетнева 1967, с. 164; 1993, с. 168). Отже поясний набір як маркер соціальної стратифікації чоловічої частини суспільства мав найнижчий статус (Афанасьєв 1993b, с. 141). По-четверте, у передсалтівській часі та у аварів кожний тип бляшки, пряжка й наконечник мали значення для визначення статусу воїна (Комар 2005; Laslo 1955), а у аланського населення салтівської культури цей звичай є не настільки чітким (Плетнева 1993, с. 167). Для донських алан, на думку дослідниць, більше значення мала кількість бляшок на поясному реміні, ніж їхня форма та оздоблення (Плетнева 1967, с. 166).

Нові дослідження аланських поховальних пам'яток у басейні Сіверського Дінця дають підстави дещо уточнити ці висновки. Насамперед це стосується того, як повинен був виглядати «типовий» наборний пояс дорослого чоловіка.

Щоб визначити це ми звернулись до матеріалів дослідження четвертої ділянки Верхньо-Салтівського катакомбного могильника (ВСМ IV),

отриманих середньовічною експедицією Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова під керівництвом автора статті у 1998—2021 рр. За цей час на четвертій ділянці могильника було досліджено 137 поховальних комплексів (115 катакомбних поховань, 10 поховань у звичайних ґрунтових ямах, п'ять поховань у ямах з підбоем, шість дромосів не закінчених ката-

комб) і одне поховання коня. Елементи поясної гарнітури були виявлені в 75 катакомбах й одному похованні у дромосі (№ 124). Загалом у цих похованнях могильника виявлено 82 наборних пояси (таблиця), датованих початком — третьою чвертю IX ст. (Комар 1999, табл. 4; 2018, рис. 38). Кількість металевих елементів наборного пояса із різних поховальних комплексів суттєво від-

Наявність елементів поясної гарнітури у похованнях четвертої ділянки Верхньо-Салтівського катакомбного могильника (дослідження 1998—2021 рр.)

Катакомба / поховання	Поховані	Елементи поясної гарнітури						Накопичення пояса	Особливі знахідки
		Пряжка	Бляшка				серце-подібна		
			оправа		з кільцем				
			справжня	імітація	справжня	імітація			
45	Ч., ж.	З.	—	—	—	—	—	—	
60	Ч., ж., д.	З.	—	—	—	—	—	—	
122	Дор., д.	З.	—	—	—	—	—	З. пінцет	
140	Ч., д.	Б.	—	—	—	—	—	Роз'єднувач, з. пінцет	
33	3 дор.	Сп.	—	—	—	—	С.	—	
68	Ч., ж., д.	—	—	Б.	—	—	Б.	—	
69	Ч., ж., д.	—	—	—	2 б.	—	—	—	
96/3, д.	Ч., ж., п., д.	Б.	—	—	—	—	—	С.	
98	2 дор.	Б.	Б.	—	—	—	—	—	
124	Ч.	Б.	—	—	—	—	—	Б.	
131	Ч., ж., п., д.	Б.	—	—	—	—	—	Б.	
139	Ч., ж.	Б.	—	—	—	—	Б.	—	
84	Ч., ж.	Сп.	—	—	—	Б. +	—	Б.	
135	Ч., ж.	—	2 б.	—	Б.	—	—	—	
51	Ч., ж., д.	—	—	—	2 с. +	—	2 с.	—	
72	4 дор.	Сп.	—	—	—	—	4 сп.	—	
115	Ч., ж.	—	—	—	—	—	4 б.	Б.	
39	Ч.	Сп.	—	—	—	—	5 с. +	—	
43	Ч., п.	—	—	—	—	—	6 с. +	—	
46	Ч.	—	—	—	2 с.	—	4 с.	—	
112	Ч.	—	—	—	4 б.	—	Б.	—	
116	Дор., д.	—	—	—	—	Б.	5 б.	—	
148	Ч., д.	—	—	—	Б.	—	4 б.	Б.	
91	Ч., д.	Б.	—	—	—	3 с.	2 с.	С.	
151	Ч., ж., д.	Б.	2 сп.	—	4 сп.	—	—	—	
48	Ч., ж., д.	Б.	Б.	—	Б.	—	4 б.	—	
70	Ч., ж., д.	—	—	—	2 б.	—	4 б.	2 б.	
73	Дор.	Б.	—	—	—	—	6 с.	С.	
96/2, ч.	Ч., ж., п., д.	—	2 б.	—	2 б.	—	4 б.	—	
109	Ч., ж., п.	—	—	—	Б.	2 б.	4 б.	Б.	
127	Дор.	—	С.	—	—	—	7 с.	—	
132/2, ж.	Ч., ж.	Б.	—	—	—	—	7 с.	С.	
161	Ч., п.	Б.	—	—	2 б.	—	4 б.	Б.	
67	Ч., ж., д.	Сп.	—	—	3 сп.	—	4 сп.	Сп.	
129	Ч.	Б.	3 с.	—	С.	—	5 с.	С.	
55/1, ч.	2 ч., ж.	Б.	—	—	С.	—	9 с.	С.	
159	Ч., ж., д.	Б.	2 б.	—	—	—	8 б.	Б.	
		—	3 б.	—	7 б.	—	2 б.	—	

Катакомба / поховання	Поховані	Елементи поясної гарнітури						Особливі знахідки	
		Пряжка	Бляшка				Накопичник пояса		
			оправа		з кільцем				
			справжня	імітація	справжня	імітація			
36	Ч.	—	2 б.	—	7 б.	—	4 б.	Б.	—
92	Ч., ж.	—	—	—	5 б.	—	8 б.	Б.	Сокира-чекан, тесло-мотика
137	Ч., ж., п.	—	—	2 б. +	—	—	12 б.	—	Тесло-мотика, роз'єднувач
153	Ч., п.	Б.	6 б. +	—	—	—	6 б.	—	Роз'єднувач, чумбурний блок
62/2, ч.	2 ч.	Сп.	—	2 б.	—	—	10 б.	Б.	—
97	Ч., ж., п., д.	Б.	—	С.	—	7 с.	5 с. +	С.	—
113	Ч., ж., д.	—	—	4 б.	—	—	8 б.	3 б.	Сокира-чекан, тесло-мотика
44	Ч., ж., д.	—	—	С.	5 с.	—	10 с.	—	—
105	Ч., ж.	Б.	—	С.	—	6 с.	7 с.	С.	Релікварій
107	Ч., ж., 4 д.	—	—	6 с.	—	—	10 с.	С.	Чумбурний блок
117	Ч., ж.	—	С.	—	10 б.	—	6 б., с.	—	Тесло-мотика
155	Ч., д.	Б.	2 б.	—	5 б.	—	9 б.	—	—
37	2 ч.	Б.	3 б.	—	6 б.	—	11 б.	Б.	Сокира-чекан, тесло-мотика, роз'єднувач
55/2, ч.	2 ч., ж.	Б.	—	—	9 б.	—	8 б.	Б.	—
28	Ч.	Б.	—	9 с.	—	—	С.	—	—
40	Ч.	Б.	—	5 с.	6 с.	—	8 с.	—	—
90	2 ч., ж.	Б.	—	—	—	9 с.	10 с.	—	З. пінцет
114	Ч., ж.	Б.	—	8	—	—	6 б., 2 с.	3 б.	—
130	Ч., ж., д.	Б.	3 б.	—	6 б.	—	9 б.	Б.	—
106	Ч.	—	5 б.	—	6 б.	—	10 б.	Б.	Тесло-мотика
96/4, п.	Ч., ж., п., д.	—	—	12 с.	—	С.	11 с.	—	—
102	Ч.	Б.	3 б.	—	11 б.	—	8 б.	Б.	Тесло-мотика
62/1, ч.	2 ч.	Б.	3 б.	—	9 б.	—	11 б.	Б.	—
126	Ч., ж., д.	Б.	3 б.	—	11 б.	—	10 б.	Б.	Роз'єднувач
150	Ч., ж.	Б.	3 б.	—	11 б.	—	11 б.	Б.	—
78	Ч., ж., 3 д.	С.	2 с.	—	12 с.	—	13 с.	С.	—
132/1, ч.	Ч., ж.	С.	—	—	13 с.	—	13 с.	С.	Тесло-мотика
53	Ч., ж.	Сп.	—	—	—	9 с.	18 с.	С.	—
145	Ч., ж., п.	Б.	2 б.	—	18 б. +	—	7 б. +	Б.	Сокира-чекан, тесло-мотика
56	Ч., ж., ? ¹	—	—	—	2 с.	—	26 с.	С.	—
95	Дор., д.	—	—	2 с.	11 с.	—	16 с.	С.	Горловина бурдюка
65	Ч.	Б.	4 с.	—	—	18 с.	8 с.	С.	—
76	Ч., ж.	Б.	2 б.	—	13 б.	—	15 б.	Б.	—
99/1, ч.	Ч., д.	С.	—	3 с.	14 с.	—	13 с.	С.	Шабля
71	2 дор., п.	Б.	3 б.	—	3 б.	—	25 б.	Б.	—
120/1, ч.	2 ч., ж.	Б.	2 с.	—	11 с.	—	18 с.	Б.	—
120/2, ч.	2 ч., ж.	—	—	12 б.	—	—	20 б.	Б.	—
30	Ч., 2 ж., 2 д.	4 б.	—	7 с.	5 б.	—	13 с.	2 с.	Тесло-мотика, окуття піхов шаблі
133	Ч., ж.	Б.	4 б.	—	12 б.	—	18 б.	Б.	Сокира-чекан, тесло-мотика
93	Ч., ж.	Б.	—	4 с.	14 с.	—	18 с.	С.	Роз'єднувач, чумбурний блок, начільник
158	Ч., ж., д.	Б.	3 б.	—	15 б.	—	19 б.	Б.	—
162	Ч., ж., д.	Б.	3 б.	—	15 б.	—	19 б.	Б.	—
99/2, д.	Ч., д.	Сп.	—	3 с.	—	11 с.	24 с.	С.	Натільний хрест
118	Ч., ж., п.	С.	2 с.	—	12 с.	—	24 с.	С.	Окуття піхов шаблі
154	Ч., п.	Б.	4 б.	—	18 б.	—	16 б.	Б.	Роз'єднувач, чумбурний блок

Скорочення: ч. — чоловік, ж. — жінка, п. — підліток; д. — дитина, дор. — дорослий; + — наявні фрагменти ще кількох бляшок, б. — бронза, з. — залізо, с. — срібло, сп. — сплав свинцево-олов'яний. **Примітки:** ¹ кремація.

мінна (таблиця). Поясний набір у деяких із них представлений тільки поясною пряжкою, пряжкою та наконечником або пряжкою і кількома бляшками. Натомість у інших випадках повний набір прикрас поясного ремня (пряжка, бляшки, наконечник) складався з 20—40 елементів (таблиця). Така різниця у кількісних показниках обумовлена передовсім специфікою поховального обряду, а саме навмисним руйнуванням людських кістяків у ході обряду знешкодження небіжчика (Аксёнов 2002; 2013; 2016). Цей обряд спостерігається у 81 % досліджених катакомбних поховань на четвертій ділянці Верхньо-Салтівського могильника (Аксёнов 2018, с. 51). За нашими спостереженнями, під час обряду знешкодження небіжчика, коли частково або повністю руйнували напівзотлілий труп або кістяк, з поховальної камери катакомби вилучали деякі речі (шаблі, сокири-чекани, керамічний посуд тощо), проте доволі часто залишали там цінні й коштовні речі (золоті та срібні сережки, персні, арабські монети тощо). Можна припустити, що під час цих дій із поховальної камери катакомби могли зникнути або бути зруйнованими такі невеликі за розмірами предмети як металеві елементи наборного поясу. Досить часто поясні пряжки у досліджених похованнях лежали з піднятим догори язичком, тобто під час постпоховальних обрядів пояс на небіжчику навмисне розстібували. Магічне значення цієї дії не викликає жодного сумніву. Зникнення ж навіть таких малопомітних предметів поховального інвентарю з могили знижує для дослідників соціальний і майновий статус небіжчика (Плетнева 1993, с. 169). Том, наші висновки переважно спираються на матеріали тих поховань, де кістяки небіжчиків або збереглися у повному анатомічному стані, або зазнали незначної руйнації, яка суттєво не вплинула на стан збереження наборного поясу, що супроводжував людину.

Так, у поховальній камері катакомби 65 знайдено кістяк дорослого чоловіка (28—35 років) у повному анатомічному порядку, який лежав на підстилці з кори дерева (рис. 1: 1). Інвентар, який супроводжував його, складався з металевих елементів одягу (штампований гудзик, бронзові бубонці) та взуття (пряжки, штамповані бляшки і наконечники від ремінців), сокири-чекана, тесла-мотики, набору ножів у дерев'яних піхвах, власних прикрас (бронзовий дротяний браслет, бронзовий перстень зі скляною вставкою зеленого кольору). На талії небіжчика був зафіксований набірний пояс, до складу якого входила бронзова щиткова пряжка, срібні штамповані бляшки трьох типів і срібний штампований наконечник поясного ремня (рис. 1: 2—6). Наявність у комплексі сокири-чекана, тесла-мотики та наборного поясу (фактор 2 за Г. С. Афанасьєвим) дає змогу вважати, що небіжчик був представником вищої групи простих воїнів (Афанасьєв 1993b, с. 140—142). Покажемо склад цього поясного набору, який містив бляшки трьох типів: штамповані прямокутної форми, що імітують бляшки-оправи

з отвором у нижній частині щитка (4 екз.; рис. 1: 3); трикутної форми з прямокутним виступом у нижній частині щитка, де імітована прямокутна прорізь під ремінець (18 екз.; рис. 1: 4); трикутної форми з фігурними краями (21 екз.; рис. 1: 5). Поле усіх бляшок прикрашено рослинним орнаментом у стилі «3—5 бутонів лотосу».

Аналогічні за типологією бляшок поясні набори знайдено ще у двох катакомбах — № 93 та 133, які містили парні поховання (чоловік і жінка; рис. 1: 7; 2: 1). Хоча в обох цих комплексах кістяки чоловіків зазнали певного руйнування, набірні пояси залишилися на своєму первинному місці — біля талії небіжчика. Поясна гарнітура з катакомби 133 складалась із бронзової щиткової пряжки, чотирьох литих бляшок-оправ, 12 бляшок з рухомим кільцем, 18 бляшок серцеподібної форми та литого наконечника (рис. 2: 2, 3—6). Усі деталі поясного набору виконано з бронзи та прикрашено рослинним орнаментом у стилі «трьох бутонів лотосу». Поховання чоловіка у цій катакомбі супроводжено сокирою-чеканом і теслом-мотикою. Наборний пояс чоловіка з катакомби 93 містив бронзову щиткову пряжку, штамповані срібні бляшки-оправи (4 екз.), бляшки з рухомим кільцем (15 екз.), бляшки трикутної форми з фігурними краями (18 екз.), срібний наконечник ремня (рис. 1: 8—12). Поля бляшок поясного набору прикрашені рослинним орнаментом з бутонів лотосу. Особливістю цього поховання є те, що у камері знайдено позолочені прикраси від ремнів кінської зброї разом із кінським начільником і вудилами (Аксёнов, Лаптев 2009, рис. 5). І якщо чоловіка з катакомби 133 слід вважати представником вищої групи простих воїнів, то чоловік, якого було поховано у катакомбі 93, належав до військової еліти аланського суспільства (Афанасьєв 1993b, с. 142).

До прошарку воїнів вищої групи належав і чоловік 33—35 років, похований у катакомбі 99 разом з дитиною (рис. 2: 7). Окрім металевих елементів одягу (гудзиків, литих бубонців), бронзового дротяного браслету, зброї (шаблі, набору ножів), прикрас ремінців взуття (штампованих бляшок і наконечників), чоловік мав поясний набір із бронзової щиткової бляшки, срібних штампованих бляшок (29 екз.) та срібного штампованого наконечника ремня (рис. 2: 8—12). Як і у попередньому випадку, до складу поясного набору входили бляшки трьох видів: бляшки-оправи (3 екз.; рис. 2: 9); з рухомим кільцем у нижній частині щитка (14 екз.; рис. 2: 10); трикутної форми з фігурними краями (13 екз.; рис. 2: 11). Усі бляшки набору орнаментовано рослинним орнаментом з 3—5 бутонів лотосу. Розташування бляшок на поясі небіжчика було таким: за пряжкою розміщувались спочатку бляшки-оправи, а потім бляшки з рухомим кільцем у нижній частині щитка; кінець ремня було оздоблено наконечником, якому передували бляшки трикутної форми з фігурним краєм, гострим кутом повернуті до наконечника поясу. Схожий за структурою поясний набір мала і померла дитина, покладена поряд із чоловіком. При дитині був пояс, оздоблений бронзовою пряж-

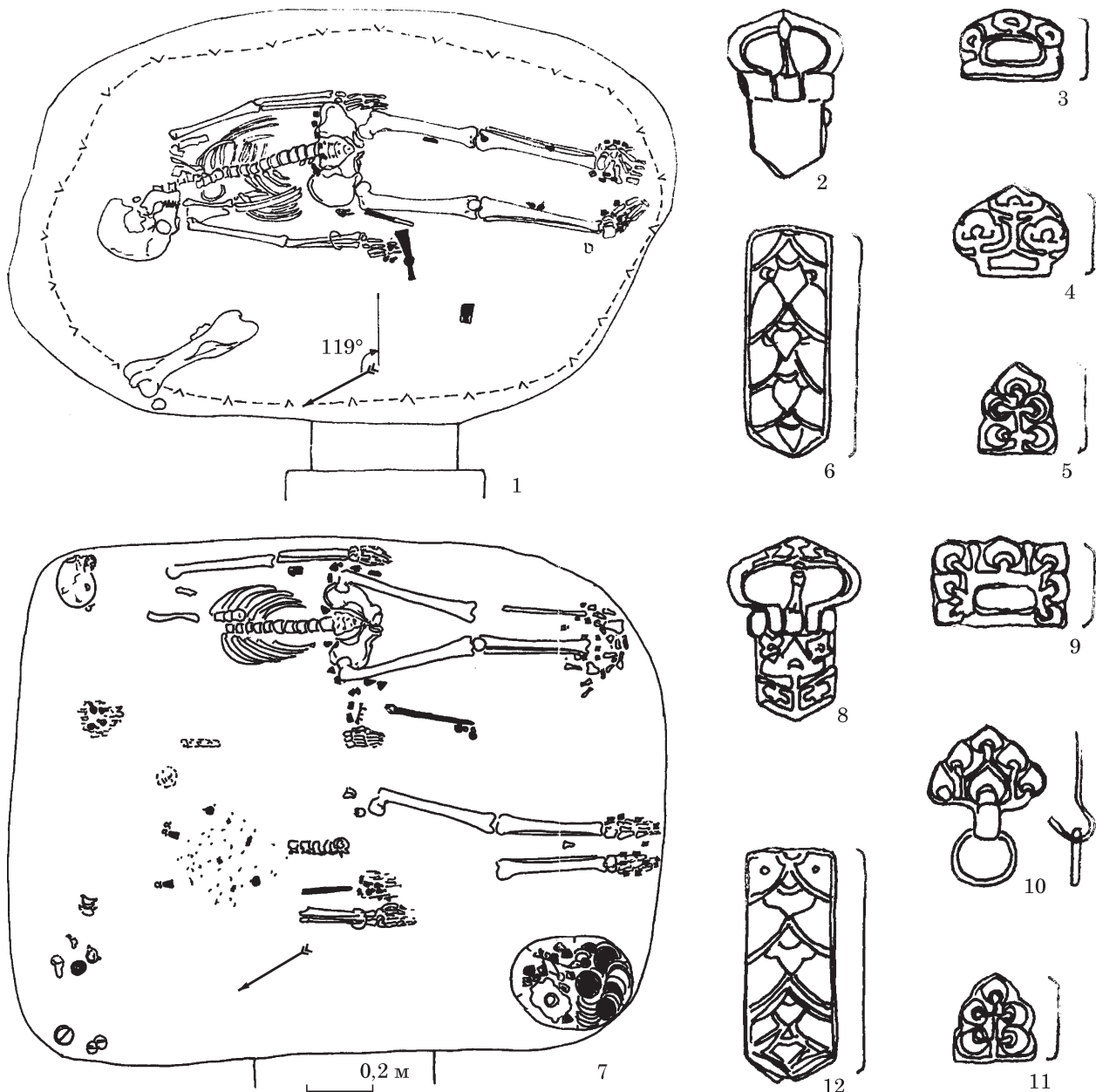


Рис. 1. Поховання з набірними поясами Верхньо-Салтівського могильника: 1 — поховальна камера катакомби 65; 2—6 — елементи поясної гарнітури з катакомби 65; 7 — поховальна камера катакомби 93; 8—12 — елементи поясної гарнітури з катакомби 93

кою, срібними штампованими бляшками (38 екз.) та срібним штампованим наконечником (рис. 2: 13—18). У цьому наборі були бляшки тих самих видів: три бляшки-оправи (рис. 2: 14); з імітацією петельки у нижній частині щитка (11 екз.; рис. 2: 15); серцеподібної форми (24 екз.; рис. 2: 16, 17). Проте рослинний орнамент на цих прикрасах пояса інший: його основою були трьохпелюсткові квітки з заокругленими краями. Усі ці бляшки на ремені дитини розташовувались у тому ж порядку, що і на паску дорослого чоловіка.

Такі повні, аналогічні за типовим складом бляшок, поясні набори, але виготовлені з бронзи та в іншому художньому стилі представлені ще в кількох поховальних комплексах могильника. Так, поясний набір з катакомби 62 при небіжчику 2 (рис. 3: 1) містив бронзову пряжку, прості бронзові

прямокутні бляшки-оправи (3 екз.), литі бронзові бляшки з рухомим кільцем (9 екз.), литі бронзові бляшки серцеподібної форми (11 екз.), литий бронзовий наконечник (рис. 3: 7—11). Бляшки прикрашав рослинний орнамент у геометричному стилі. Ще у двох комплексах — катакомби 102, 126 (рис. 4: 7) — поясні набори складені із простих литих прямокутних бляшок-оправ (3 екз.), литих бляшок із нерухою петелькою у нижній частині щитка (10 та 11 екз., відповідно) і бляшок серцеподібної форми (8 та 10 екз., відповідно; рис. 4: 8—12), прикрашених рослинним орнаментом у стилі «великий бутон лотосу» (Аксёнов 2011, рис. 2: 10—15). Ще у двох катакомбах — № 158 та 162 (рис. 3: 12; 4: 1) — бронзовий набірний пояс представлений трьома бляшками-оправами, литими бляшками з рухомим кільцем (15 екз.) та литими бляшка-

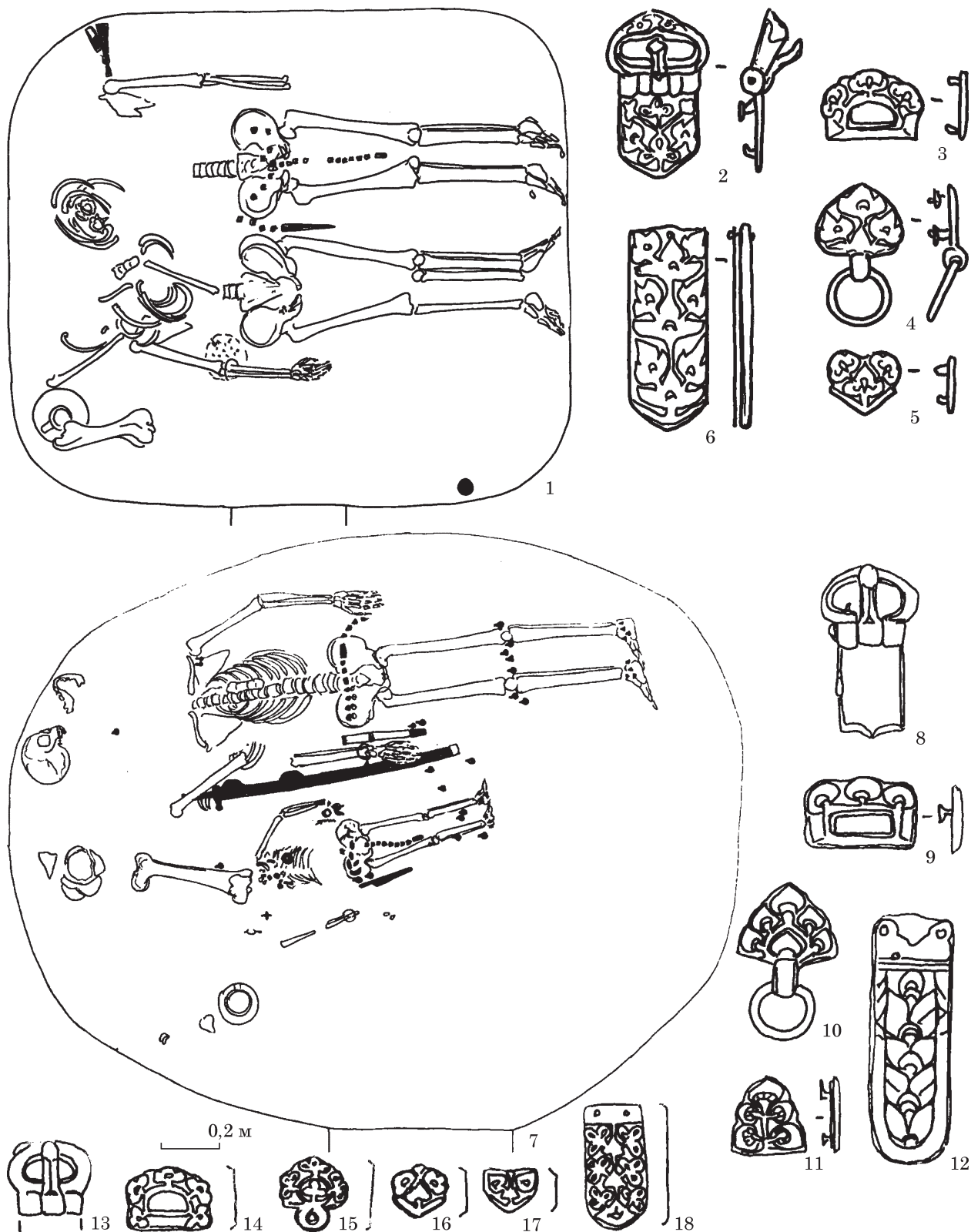


Рис. 2. Поховання з набірними поясами Верхньо-Салтівського могильника: 1 — поховальна камера катакомби 133; 2—6 — елементи поясної гарнітури з катакомби 133; 7 — поховальна камера катакомби 99; 8—18 — елементи поясної гарнітури з катакомби 99

ми серцеподібної форми (19 екз.), які прикрашено рослинним орнаментом у стилі «3—5 бутонів лотосу» (рис. 3: 13—17; 4: 2—6). Лише в одному з цих поховальних комплексів (№ 102) знайдено тесло-мотику (Аксёнов 2011, рис. 2: 2), тоді як сокири-

чекани, можливо, були вилучені з камер під час обряду знешкодження небіжчика. Відсутність при цих чоловіках сокир-чеканів і тесел-мотик дає підстави вважати їх представниками нижнього прошарку рядових воїнів (Афанасьев 1993а, с. 42).

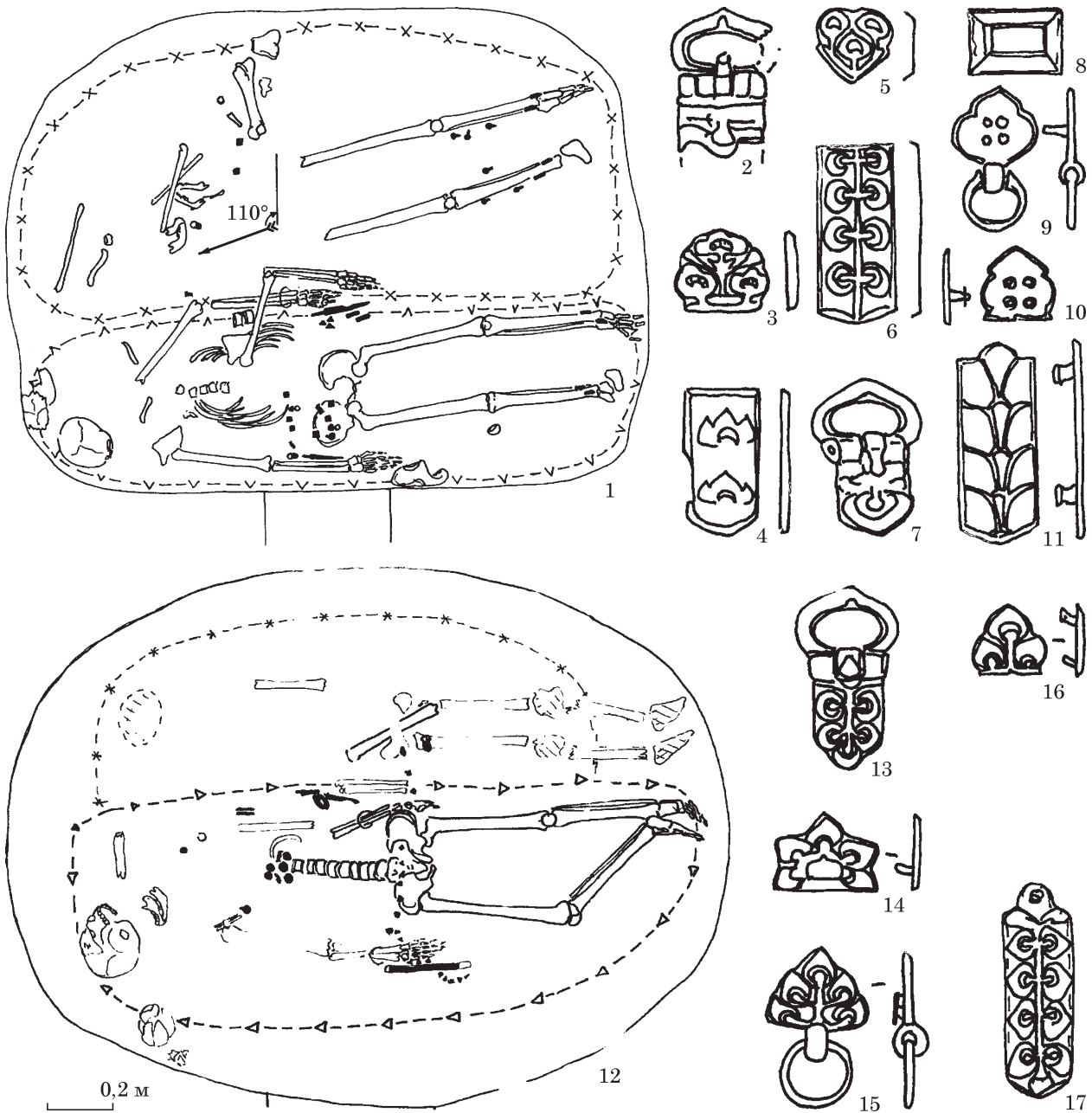


Рис. 3. Поховання з набірними поясами Верхньо-Салтівського могильника: 1 — поховальна камера катакомби 62; 2—11 — елементи поясної гарнітури з катакомби 62; 12 — поховальна камера катакомби 158; 13—17 — елементи поясної гарнітури з катакомби 158

Можна припустити, що у аланського населення Верхнього Салтова «типовий» набірний пояс дорослого чоловіка, незалежно від його майнового стану, складався з пряжки, наконечника і бляшок трьох видів. А саме з бляшок-оправ або їх імітації, оформлених додатковими ремінцями, що звисали з основного ремня; бляшок із рухомим кільцем або нерухомою петелькою у нижній частині щитка, до яких на ремінцях можна було підвішувати якісь предмети; бляшок серцеподібної форми, якими прикрашали частину ремня перед металевим наконечником пояса. Очевидно, система «типового» наборного пояса звичайного рядового чоловіка виглядала таким чином: пряжка — три бляшки-оправи або їх імітації — бляшки з кільцем або їх імітації, кількість яких

була кратна трьом (3, 6, 9, 12, 15 і далі) — бляшки серцеподібної / трикутної форми — наконечник пояса. Кількість серцеподібних бляшок, які безпосередньо передували наконечнику пояса, вірогідно, була не регламентованою та залежала лише від майнового стану власника пояса та його естетичних уподобань (таблиця). Власник пояса, надіваючи його, перекидав оформлений у такий спосіб кінець пояса через основний ремінь, щоб він звисав попереду (рис. 5; 6) і слугував наочним маркером соціально-майнового положення чоловіка. Доказом такої схеми побудови пояса є розташування бляшок і наконечника у дитячому похованні катакомби 99 та у похованні дорослого чоловіка з катакомби 132. Слід зазначити, що заможніші представники салтівського суспільства

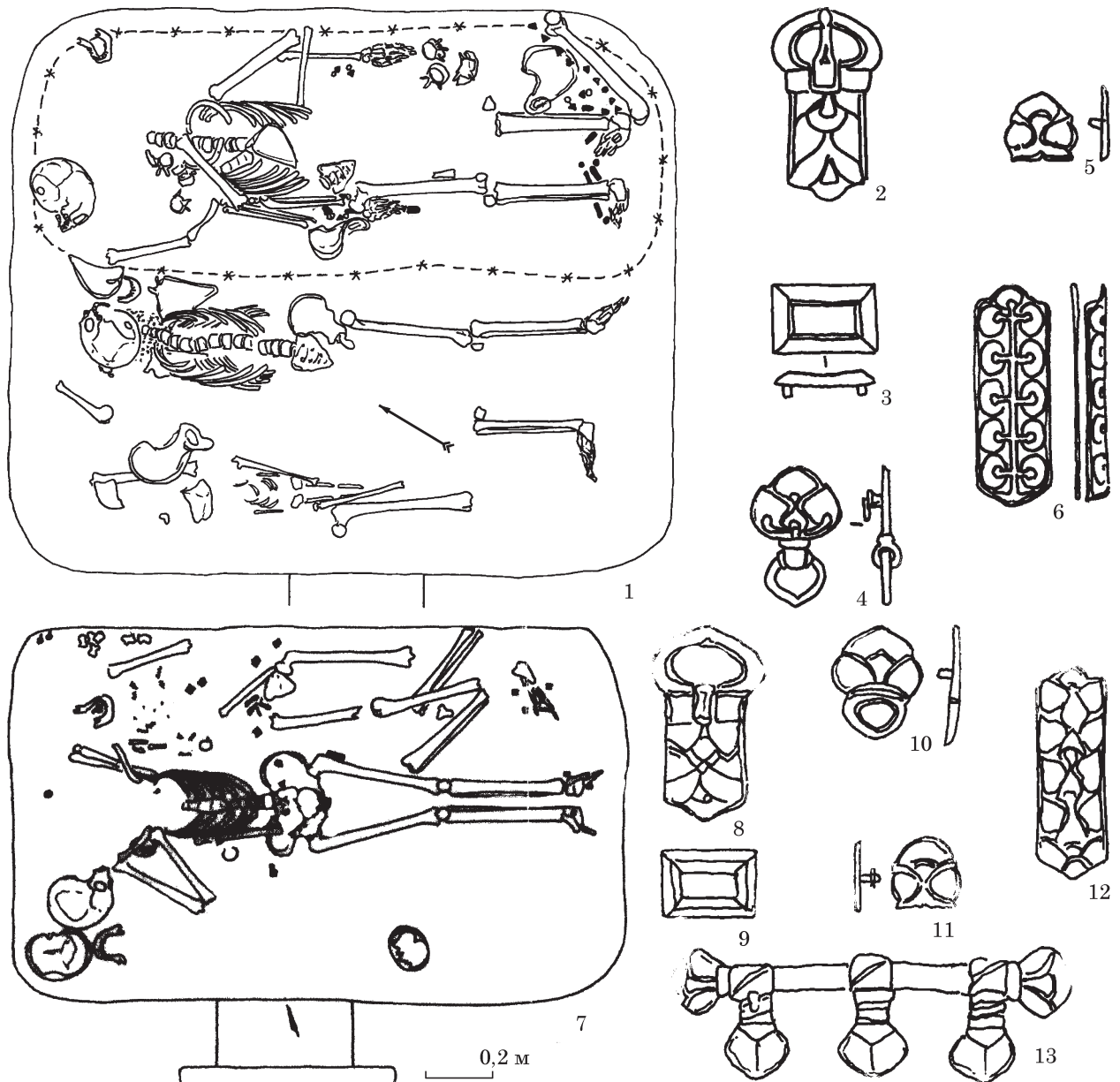


Рис. 4. Поховання з набірними поясами Верхньо-Салтівського могильника: 1 — поховальна камера катакомби 162; 2—6 — елементи поясної гарнітури з катакомби 162; 7 — поховальна камера катакомби 126; 8—13 — елементи поясної гарнітури з катакомби 126

для підкреслення свого статусу не змінювали докорінно «типовий» набір бляшок на поясі, а лише збільшували кількість металевих елементів поясної гарнітури та доповнювали пояс різноманітними металевими підвісками — ворворками, роз'єднувачами, чумбурними блоками (таблиця).

Матеріали досліджених поховань четвертої ділянки катакомбного могильника біля Верхнього Салтова (ВСМ IV) свідчать, що набірні пояси рядових членів салтівського суспільства були досить одноманітними та уніфікованими. Це підтверджує тезу А. В. Комара, що відмова Хозарського каганату від загарбницьких війн призвела до того, що елементи поясної гарнітури перестали бути маркерами місця та рангу чоловіка у військово-соціалній структурі суспільства, як це було у VII — на початку VIII ст. Металеві деталі наборного пояса, матеріал, з якого їх виго-

товляли, та система орнаментациї стали вказувати вже не на військовий ранг власника, а на його соціальне (майнове) положення у салтівському суспільстві (Комар 2005, с. 184). Це добре ілюструють поховання з набірними поясами, відкриті на ВСМ IV (таблиця). Тут виявлено поховання чоловіків, в яких поясний набір був репрезентовано лише однією залізною / бронзовою пряжкою (катакомби 45, 60, 140) або лише бронзовою пряжкою та наконечником (комплекс 124; Аксёнов 2015, рис. 2: 3, 5), а також поховальні комплекси, в яких набірний пояс складався з понад 30 литих елементів, виготовлених зі срібла (напр., катакомба 133). Подібну ситуацію демонструють і поховання дітей, в яких була присутня поясна гарнітура. Зокрема, поховання дитини (№ 2) з катакомби 99 (рис. 2: 7), окрім широкого набору амулетів (Аксёнов 2010, рис. 2: 2—14, 16), мало

Рис. 5. Реконструкція набірного пояса із катакомби 65

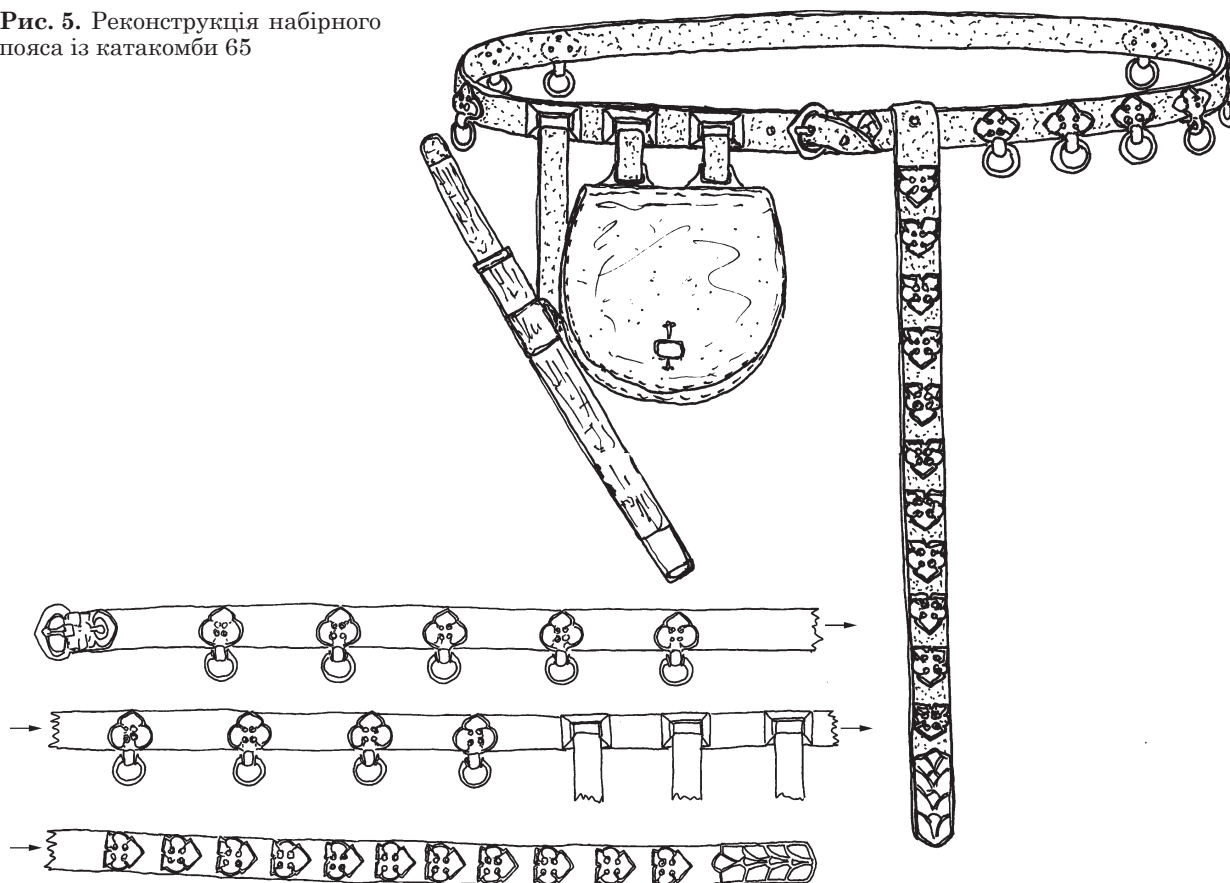
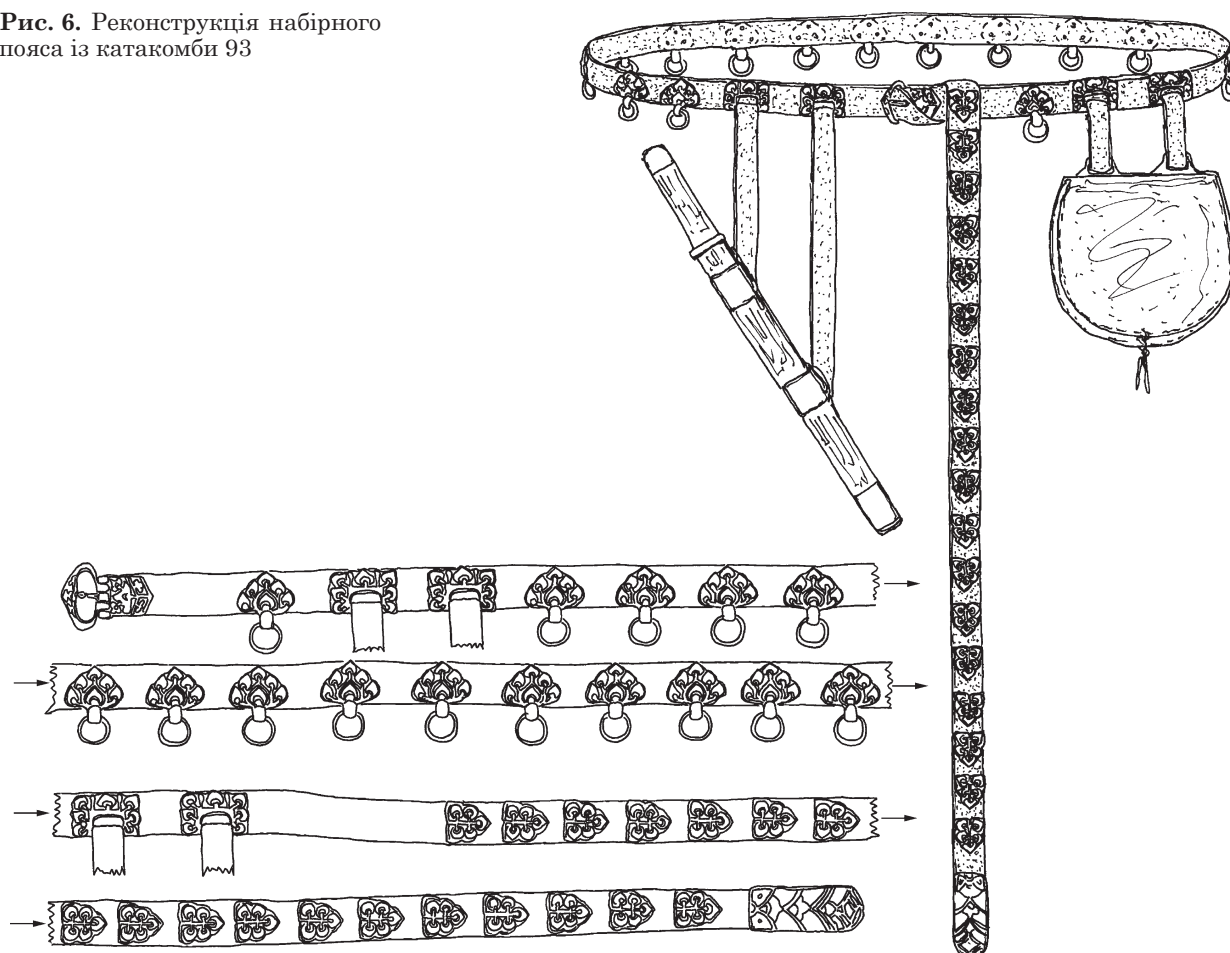


Рис. 6. Реконструкція набірного пояса із катакомби 93



розкішний срібний наборний пояс (40 елементів; рис. 2: 13—18), тоді як у більшості дітлахів металеві деталі поясів були відсутні або ж пояс прикрашала лише пряжка й кілька дрібних литих бляшок (Хоружая 2015, рис. 3: 14, 15; 5: 17).

Реконструкція «типового» аланського пояса за матеріалами ВСМ-IV передбачає, що пояс мав кілька (2—4) додаткових ремінців, які звисали до низу від головного ремня, на що вказує наявність бляшок-оправ або їх імітацій (рис. 5; 6). Крізь отвір бляшок-прав пропускали додатковий ремінець, а бляшки, що їх імітували, лише прикривали місце з'єднання допоміжного ремінця з основним поясним ремнем. Ці додаткові ремінці знаходилися на правому боці власника пояса. Відсутність у переважній більшості досліджених комплексів додаткових металевих наконечників на ці ремінці дає підстави припустити, що саме до них підвішували торбинку з речами (каптаргак) і ніж або набір ножів. Кінець поясного ремня прикрашав наконечник, перед яким розміщували бляшки переважно серцеподібної форми, повернуті загостреним кінцем у бік наконечника. На незначній відстані від поясної пряжки розміщували бляшки з кільцем у нижній частині щитка, до яких на шкіряних мотузках могли підвішувати невеликі за розміром та вагою речі. Інколи бляшки з кільцем на лівому боці власника пояса заміняли їх імітацією, що мала лише декоративну функцію.

Звісно, не варто очікувати, що кожний знайдений наборний пояс буде повністю відповідати запропонованій схемі, що пов'язано як із людським фактором, так і з низкою об'єктивних причин (бляшки могли ламатись, губитись тощо). Намагання чоловіків відповідати певним критеріям, що склались у донських алан, простежено і на матеріалах ямних поховань салтівської культури. Поясний набір із поховання чоловіка 166 могильника Червона Гусарівка складався з бронзової поясної пряжки, чотирьох бронзових бляшок-оправ, 12 бронзових бляшок з рухомим кільцем, трьох бронзових бляшок серцеподібної форми та литого срібного наконечника пояса (Аксёнов 2017, с. 37, рис. 37: 3—7). В ямному похованні чоловіка з шаблею, наконечником списа й елементами кінського спорядження на селищі Нетайлівка 2 був знайдений срібний наборний пояс із пряжкою, наконечником, двома бляшками-оправами, дев'ятьма бляшками з рухомим кільцем та п'ятьма серцеподібної форми (Аксёнов, Крыганов 2009, с. 28—29, рис. 3: 2—6). Загальна вага срібних елементів цього пояса становить 39,15 г, що з урахуванням втрат металу під час виготовлення дорівнює 14—15 срібним арабським монетам. Тобто власник цього наборного пояса був доволі заможною людиною. Срібний пояс з поховання 40 (чоловік 50—55 років) Зливкінського могильника був оздоблений пряжкою, наконечником та 31 бляшкою тих самих трьох видів: бляшки з рухомим кільцем у нижній частині щитка (14 екз.); бляшки-оправи (2 екз.), бляшки серцеподібної форми (15 екз.; Гриб, Швецов 2019, рис. 3: 1; 4). Це поховання є одним із «найбагатших» не тільки у Зливкінському

могильнику, але і серед усіх ямних поховань салтівської культури середньої течії Сіверського Дінця. Вага срібних прикрас пояса становить 38,11 г, що приблизно дорівнює дев'яти міскалям срібла. А це лише трохи менше за золотий динар (за курсом золота у Халіфаті VIII—IX ст.; Гриб, Швецов 2019, с. 160). Бляшки-оправи (4 екз.), бляшки з рухомим кільцем (10 екз.), бляшки округло-шестикутної форми (7 екз.) прикрашали пояс мадярського чоловіка-вершника IX ст. із Суботницького могильника (Бокий, Плетнева 1988, с. 105, рис. 5: 2—6; 6), а ремінці, які звисали з основного ремня униз, було прикрашено наконечниками (Бокий, Плетнева 1988, рис. 5: 7).

За кількістю та оформленням бляшок можна виділити кілька салтівських типів поясних наборів, які із невеликою варіабельністю мали єдину схему та були зібрані з бляшок одного типу (Аксёнов 2017, рис. 54: 2; Гриб, Швецов 2019, рис. 3; Шрамко 1962, с. 281, рис. 109: 1).

Таким чином, матеріали Верхньо-Салтівського IV катакомбного могильника, датовані початком — третьою чвертю IX ст. свідчать, що у аланського населення салтівської культури на той час склався певний тип наборного поясу, який був ознакою дорослого чоловіка — повноправного члена громади. Кількісний склад цього наборного пояса і матеріал, з якого були виготовлені його елементи, вказували на соціально-майнове положення у суспільстві. Високий соціальний статус у аланського населення Верхнього Салтова додатково підкреслювали ремінцями від взуття, які імітували, тільки у зменшеній формі, наборні пояси власників (Аксёнов 2021—2022, с. 33—34, рис. 8: 1). Загалом салтівський наборний пояс, маючи певну специфіку, відповідав тій моді, яка склалась у військовому середовищі різних народів Східної Європи в останню чверть I тисячоліття н. е. (Мурашова 2000, рис. 109б, 113б; Никитина 2012, рис. 120: 18; 250: 1—2; 288: 13—14).

ЛІТЕРАТУРА

- Аксёнов, В. С. 2002. Обряд обезвреживания погребенных в Верхне-Салтовском и Рубежанском катакомбных могильниках салтово-маяцкой культуры. *Российская археология*, 3, с. 98-114.
- Аксёнов, В. С. 2010. Катакомба № 99 Верхне-Салтовского IV могильника (к вопросу распространения христианства среди салтовского населения Подонцовья). *Сугдейский сборник*, IV, с. 354-364.
- Аксёнов, В. С. 2011. Об одном из вариантов погребального обряда аланского населения салтово-маяцкой культуры верхнего Подонцовья. В: Посохов, С. И. (ред.). *Древности Восточной Европы. Сборник научных трудов к 90-летию Б. А. Шрамко*. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, с. 26-36.
- Аксёнов, В. С. 2013. К вопросу интерпретации разрушенных скелетов в катакомбных захоронениях салтово-маяцкой культуры. *Древности* 2013, 12, с. 192-210.
- Аксёнов, В. С. 2015. Новые погребения в дромосе на Верхне-Салтовском IV катакомбном могильнике. В: Посохов, С. И. (ред.). *Laurea I. Античный мир и средние века. Чтения памяти профессора Владимира Ивановича Кадеева*. Харьков: НТМТ, с. 12-17.

Аксёнов, В. С. 2016. Некоторые замечания к вопросу интерпретации разрушенных скелетов в памятниках салтово-маяцкой культуры (по материалам Верхне-Салтовского IV могильника). В: Носов, Е. Н. (ред.). *Древние некрополи и поселения: постпогребальные ритуалы, символические погребения и ограбления*. Санкт-Петербург: ИИМК РАН, с. 189-204.

Аксёнов, В. С. 2017. *Могильник салтово-маяцкой культуры у с. Червоная Гусаровка на Северском Донце*. Харьков: Рожко С. Г.

Аксёнов, В. С. 2018. Поховальний обряд Верхньо-Салтівського могильника: досвід статистичного аналізу. *Археологія*, 2, с. 42-56.

Аксёнов, В. С. 2021—2022. О ремешках обуви аланского населения салтово-маяцкой культуры (по материалам четвертого участка катакомбного могильника у с. Верхний Салтов). *Хазарский альманах*, 18, с. 12-38.

Аксёнов, В. С., Крыганов, А. В. 2009. Захоронение на селище салтовской культуры Нетайловка 2: к вопросу о салтовско-венгерских культурных контактах). *Дивногорский сборник: Труды музея-заповедника «Дивногорье»*, 1, с. 23-37.

Аксёнов, В. С., Лаптев, А. А. 2009. К вопросу о славяно-салтовских контактах (на примере катакомбы № 93 могильника у с. Верхний Салтов). *Древности 2009*, 8, с. 242-258.

Афанасьев, Г. Е. 1993а. *Донские алана. Социальные структуры алано-ассо-буртаского населения бассейна Среднего Дона*. Москва: Наука.

Афанасьев, Г. Е. 1993б. Система социально-маркирующих предметов в мужских погребальных комплексах донских алан. *Российская археология*, 4, с. 131-143.

Бокий, Н. М., Плетнёва, С. А. 1988. Захоронение семьи воина-всадника X в. в бассейне Ингула. *Советская археология*, 2, с. 99-115.

Гавритухин, И. О. 2005. Хронология эпохи становления Хазарского каганата (элементы ременной гарнитуры). *Евреи и славяне*, 16, с. 378-426.

Голубев, А. М. 2018. Хронология салтовских памятников Верхнего Подонцовья в контексте венгерской проблематики. В: Тюрк, А., Зеленков, А. С. (ред.). *III Международный мадьярский симпозиум. Будапешт 10—16 июня 2016 г.* Будапешт: Martin Opitz Kiado, с. 367-400.

Гриб, В. К., Швецов, М. Л. 2019. Серебряный пояс из погребения 40 могильника Зливки. В: Круглов, Е. В. (ред.). *Археология как жизнь. Памяти Евгения Павловича Мыськова*. Воронеж: Сфера, с. 158-173.

Ковалевская, В. Б. 2000. *Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии*. Пушкино: ОНТИ ПНЦ РАН.

Комар, А. В. 1999. Предсалтовские и раннесалтовский горизонты Восточной Европы (вопросы хронологии). *Vita Antiqua*, 2, с. 111-136.

Комар, А. В. 2001. Происхождение поясных наборов раннесалтовского типа. В: Сташенков, Д. А. (ред.). *Культуры европейских степей второй половины I тысячелетия н. э. (из истории костюма)*. 2. Самара: СамВен, с. 103-117.

Комар, А. В. 2005. Ранговая семантика наборных поясов кочевников Восточной Европы VII — начала VIII в. *Сугдейский сборник*, II, с. 160-188.

Комар, А. В. 2018. *История и археология древних мадьяр в эпоху миграции*. Будапешт: Martin Opitz Kiado.

Мурашова, В. В. 2000. *Древнерусские ременные наборные украшения (X — XIII вв.)*. Москва: Эдиториал УРСС.

Никитина, Т. Б. 2012. *Погребальные памятники IX—XI вв. Ветлужско-Вятского междуречья*. Археология евразийских степей, 14. Казань: Институт истории АН РТ.

Плетнева, С. А. 1967. *От кочевий к городам. Салтово-маяцкая культура*. Материалы и исследования по археологии СССР, 142. Москва: Наука.

Плетнева, С. А. 1981. Салтово-маяцкая культура. В: Плетнева, С. А. (ред.). *Степи Евразии в эпоху средневековья*. Археология СССР в 20 т. Москва: Наука, с. 62-75, 148-164.

Плетнева, С. А. 1989. *На славяно-хазарском пограничье. Дмитриевский археологический комплекс*. Москва: Наука.

Плетнева, С. А. 1993. Возможности выявления социально-экономических категорий по материалам погребальной обрядности. *Российская археология*, 4, с. 160-172.

Фонякова, Н. А. 1986. Лотос в растительном орнаменте металлических изделий салтово-маяцкой культуры VIII—IX вв. *Советская археология*, 3, с. 36-47.

Фонякова, Н. А. 1998. Художественный стиль украшения поясов в Хазарии второй половины VIII — начала X вв. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, VI, с. 635-641.

Фонякова (Чувилло), Н. А. 2010. *Прикладное искусство Хазарии второй половины VIII — X вв. по материалам художественной металлообработки*. Казань: Институт истории АН РТ.

Хоружая, М. В. 2015. Детские погребения из катакомб Верхне-Салтовского археологического комплекса (попытка половозрастной и социальной интерпретации). *Древности 2014—2015*, 13, с. 257-274.

Шрамко, Б. А. 1962. *Древности Северского Донца*. Харьков: ХГУ.

Laslo, G. 1955. *Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars*. Archaeologia Hungarica, 34. Budapest: Akadémiai Kiado.

REFERENCES

Aksenov, V. S. 2002. Obriadi obezvrezhivaniia pogrebenykh v Verkhne-Saltovskom i Rubezhanskom katakombnykh mogilnikakh saltovo-maiatskoi kultury. *Rossiiskaia arkheologiya*, 3, s. 98-114.

Aksenov, V. S. 2010. Katakomba N 99 Verkhne-Saltovskogo IV mogilnika (k voprosu rasprostraneniia khristianstva sredi saltovskogo naseleniia Podontsovia). *Sugdeiskii sbornik*, IV, s. 354-364.

Aksenov, V. S. 2011. Ob odnom iz variantov pogrebalnogo obriada alanskogo naseleniia saltovo-maiatskoi kultury verkhnego Podontsovia. In: Posokhov, S. I. (ed.). *Drevnosti Vostochnoi Evropy. Sbornik nauchnykh trudov k 90-letiiu B. A. Shramko*. Kharkov: KhNU im. V. N. Karazina, s. 26-36.

Aksenov, V. S. 2013. K voprosu interpretatsii razrushennykh skelotov v katakombnykh zakhoroneniakh saltovo-maiatskoi kultury. *Drevnosti 2013*, 12, s. 192-210.

Aksenov, V. S. 2015. Novye pogrebeniia v dromose na Verkhne-Saltovskom IV katakombnom mogilnike. In: Posokhov, S. I. (ed.). *Laurea I. Antichnyi mir i srednie veka. Chteniia pamiati professora Vladimira Ivanovicha Kadeeva*. Kharkov: NTMT, s. 12-17.

Aksenov, V. S. 2016. Nekotorye zamechaniia k voprosu interpretatsii razrushennykh skelotov v pamiatnikakh saltovo-maiatskoi kultury (po materialam Verkhne-Saltovskogo IV mogilnika). In: Nosov, E. N. (ed.). *Drevnie nekropoli i poseleniia: postpogrebalnye ritualy, simvolicheskie pogrebeniia i ogrableniia*. Sankt-Peterburg: IIMK RAN, s. 189-204.

Aksenov, V. S. 2017. *Mogilnik saltovo-maiatskoi kultury u s. Chervonaia Gusarovka na Severskom Dontse*. Kharkov: Rozhko S. G.

Aksonov, V. S. 2018. Pokhvalnyi obriad Verkhno-Saltivskoho mohylnya: dosvid statystychnoho analizu. *Arkheologiya*, 2, s. 42-56.

Aksenov, V. S. 2021—2022. O remeshkakh obuvi alansko naseleniia saltovo-maiatskoi kultury (po materialam chetvertogo uchastka katakombnogo mogilnika u s. Verkhonii Saltov). *Khazarskii almanakh*, 18, s. 12-38.

Aksenov, V. S., Kryganov, A. V. 2009. Zakhronenie na selishche saltovskoi kultury Netailovka 2: k voprosu o saltovsko-vengerskikh kulturnykh kontaktakh). *Dinovorskii sbornik: Trudy muzeia-zapovednika «Dinovore»*, 1, s. 23-37.

Aksenov, V. S., Laptev, A. A. 2009. K voprosu o slaviano-saltovskikh kontaktakh (na primere katakomby N 93 mogilnika u s. Verkhonii Saltov). *Drevnosti* 2009, 8, s. 242-258.

Afanasev, G. E. 1993a. *Donskie alana. Sotsialnye struktury alano-asso-burtasskogo naseleniia basseina Srednego Dona*. Moscow: Nauka.

Afanasev, G. E. 1993b. Sistema sotsialno-markiruiushchikh predmetov v muzhskikh pogrebalnykh kompleksakh donskikh alan. *Rossiiskaia arkheologiya*, 4, s. 131-143.

Bokii, N. M., Pletneva, S. A. 1988. Zakhronenie semi voina-vsadnika X v. v basseina Ingula. *Sovetskaia arkheologiya*, 2, s. 99-115.

Gavritukhin, I. O. 2005. Khronologiya epokhi stanovleniia Khazarskogo kaganata (elementy remennoi garnitury). *Evrei i slaviane*, 16, s. 378-426.

Golubev, A. M. 2018. Khronologiya saltovskikh pamiatnikov Verkhnego Podontsovia v kontekste vengerskoi problematiki. In: Tiurk, A., Zelenkov, A. S. (ed.). *III Mezhdunarodnyi madiarskii simpozium. Budapesht 10—16 iyunia 2016 g.* Budapesht: Martin Opitz Kiado, s. 367-400.

Grib, V. K., Shvetsov, M. L. 2019. Serebrianyi poias iz pogrebeniia 40 mogilnika Zlivki. In: Kruglov, E. V. (ed.). *Arkheologiya kak zhizn. Pamiati Evgeniia Pavlovicha Myskova*. Voronezh: Sfera, s. 158-173.

Kovalevskaia, V. B. 2000. *Kompiuternaia obrabotka massovogo arkheologicheskogo materiala iz rannesrednevekovykh pamiatnikov Evrazii*. Pushchino: ONTI PNTS RAN.

Komar, A. V. 1999. Predsaltovskie i rannesaltovskii gorizonty Vostochnoi Evropy (voprosy khronologii). *Vita Antiqua*, 2, s. 111-136.

Komar, A. V. 2001. Proiskhozhdenie poiasnykh naborov rannesaltovskogo tipa. In: Stashenkov, D. A. (ed.). *Kultury evropeiskikh stepei vtoroi poloviny I tysiacheletii n. e. (iz istorii kostiama)*. 2. Samara: SamVen, s. 103-117.

Komar, A. V. 2005. Rangovaia semantika nabornykh poiasov kochevnikov Vostochnoi Evropy VII — nachala VIII v. *Sugdeiskii sbornik*, II, s. 160-188.

Komar, A. V. 2018. *Istoriia i arkheologiya drevnikh madiar v epokhu migratsii*. Budapesht: Martin Opitz Kiado.

Murashova, V. V. 2000. *Drevnerusskie remennye nabornye ukrasheniia (X — XIII vv.)*. Moscow: Editorial URSS.

Nikitina, T. B. 2012. *Pogrebalnye pamiatniki IX—XI vv. Vetluzhsko-Viatskogo mezhdurechia*. Arkheologiya evraziiskikh stepei, 14. Kazan: Institut istorii AN RT.

Pletneva, S. A. 1967. *Ot kochevii k gorodam. Saltovo-maiatskaia kultura*. Materialy i issledovaniia po arkheologii SSSR, 142. Moscow: Nauka.

Pletneva, S. A. 1981. Saltovo-maiatskaia kultura. In: Pletneva, S. A. (ed.). *Stepi Evrazii v epokhu srednevekovia*. Arkheologiya SSSR v 20 t. Moscow: Nauka, s. 62-75, 148-164.

Pletneva, S. A. 1989. *Na slaviano-khazarskom pograniche. Dmitrievskii arkheologicheskii kompleks*. Moscow: Nauka.

Pletneva, S. A. 1993. Vozmozhnosti vyavleniia sotsialno-ekonomicheskikh kategorii po materialam pogrebalnoi obradnosti. *Rossiiskaia arkheologiya*, 4, s. 160-172.

Foniakova, N. A. 1986. Lotos v rastitelnom ornamente metallicheskikh izdelii saltovo-maiatskoi kultury VIII—IX vv. *Sovetskaia arkheologiya*, 3, s. 36-47.

Foniakova, N. A. 1998. Khudozhestvennyi stil ukrasheniia poiasov v Khazarii vtoroi poloviny VIII — nachala X vv. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, VI, s. 635-641.

Foniakova (Chuvilo), N. A. 2010. *Prikladnoe iskusstvo Khazarii vtoroi poloviny VIII — X vv. po materialam khudozhestvennoi metalloobrabotki*. Kazan: Institut istorii AN RT.

Khoruzhaia, M. V. 2015. Detskie pogrebeniia iz katakomb Verkhne-Saltovskogo arkheologicheskogo kompleksa

(popytka polovozrastnoi i sotsialnoi interpretatsii). *Drevnosti* 2014—2015, 13, s. 257-274.

Shramko, B. A. 1962. *Drevnosti Severskogo Dontsa*. Kharkov: KhGU.

Laslo, G. 1955. *Études archéologiques sur l'histoire de la société des Avars*. Archaeologia Hungarica, 34. Budapest: Akadémiai Kiado.

V. S. Aksonov

SALTIV CULTURE CEREMONIAL BELT OF THE 9th century (based on materials from the catacomb burial ground near the Verkhniy Saltiv village)

The research is based on the materials of the study of the fourth section of Verkhniy Saltiv catacomb burial ground, obtained as a result of the work of the medieval expedition of the V. N. Sumtsov Kharkiv Historical Museum in 1998—2021, where 137 burial assemblages were discovered (115 catacombs, 10 burials in simple pits, 5 burials in the niche graves, 6 dromoses without burial chambers). Metal elements of the belt set were found in 75 burials, where 82 ceremonial belts of varying degrees of survival dating back since the beginning till the third quarter of the 9th century were discovered. For reconstruction of a «typical» ceremonial belt of this Saltiv population, the materials from burials where human skeletons retained their anatomical order or were only slightly destroyed were used, and the belt sets survived their original place (fig. 1—4). These burials show that the «typical» ceremonial belt of an adult male from the Verkhniy Saltiv community, in addition to the buckle and the tip, consisted of plaques of three types: frame-plaques or their stamped imitations, plaques with a ring or loop in the lower part of the shield, and heart-shaped plaques. At the same time, a «typical» ceremonial belt consisted of 3 frame-plaques or their imitations, plaques with a ring or a loop in an amount that is a multiple of 3 (3, 6, 9, 12, 15, etc.). The number of heart-shaped plaques, which were located directly before the tip of the belt, was not regulated and depended only on the property status of the belt owner and his aesthetic views. Among the representatives of the social elite of the Saltiv society, this system of ceremonial belt design did not change, only the number of plaques increased, and the belt was supplemented with such metal details as tubes-«vorvorky», dividers, pendants of so-called bind-reins blocks. The proposed system of a ceremonial belt design is also confirmed by the pit burials of the Saltiv culture. In general, the metal details of the belt and the material of manufacture indicate not the military rank of the owner but his social (property) position in Saltiv society.

Keywords: Saltiv culture, Verkhniy Saltiv, ceremonial belt, catacomb, Alans, social and property stratification.

Одержано 22.03.2023

АКСѢОНОВ Віктор Степанович, кандидат історичних наук, завідувач відділу археології, Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова, Харків, Україна.

AKSONOV Viktor, Ph. D., Head of Archeology Department, M. F. Sumtsov Kharkiv Historical Museum, Kharkiv, Ukraine.
ORCID: 0000-0002-0648-0696,
e-mail: aksyonovvictor@gmail.com.